

Aleksandra Wiśniewska

Austriacka Biblioteka Narodowa - portret praktyczny

Biblioteka 8 (17), 155-176

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AUSTRIACKA BIBLIOTEKA NARODOWA – PORTRET PRAKTYCZNY

Amor librorum nos unit – odkąd człowiek zaczął czytać na papirusie, czy z czasem drukiem uwieczniać swe myśli – ta stara bibliofilska dewiza przyświecała zawsze tym, którzy pragnęli gromadzić i udostępniać książki, co z czasem owocowało powstawaniem bibliotek – instytucji dziś tak powszechnej i oczywistej, a kiedyś azylu dla wybranych. Wielkie narodowe biblioteki to efekt wielowiekowej pracy i niezwykłej bibliofilskiej pasji wielu pokoleń bibliotekarzy. A oto jedna z nich – biblioteka w której odległa i bardzo bogata przeszłość splata się z nowoczesnością w pewną wyrazistą i bardzo harmonijną całość. Mowa o Austriackiej Bibliotece Narodowej (*Österreichische Nationalbibliothek* – ÖNB), której zbiory obejmujące ponad 7 milionów dokumentów, w tym przeszło 3 miliony druków i ok. 430 tys. cennych rękopisów¹, sytuują ją w pierwszej piątce światowych bibliotecznych potentatów.

Chciałabym przy tym, bez zbytniego zagłębiania się w historyczne szczegóły, by był to portret praktyczny i użyteczny dla tych, którzy zechcą kiedyś skorzystać z oferowanych przez nią usług lub poszukują materiałów i baz danych tam właśnie dostępnych. Stąd szczególna uwaga poświęcona omówieniu profilu zbiorów i możliwościom praktycznego z nich korzystania, a także – co naturalne – polonikom, które tam można znaleźć.

Dwa słowa z historii, główne zadania ÖNB i rodzaje zbiorów

Usytuowana w pałacu cesarskim, z głównym wejściem od strony rozległego *Heldenplatz*, gdzie króluje konny pomnik księcia Eugeniusza Sabaudzkiego, Austriacka Biblioteka Narodowa, zwana niegdyś Biblioteką Nadworną, wywodzi swe początki ze średniowiecza, z czasów gdy wielu spośród książąt i cesarzy z panującej przez z górą sześć wieków dynastii Habsburgów gromadziło z zamiłowaniem książki. Jako datę jej powstania przyjmuje się rok 1368 – rok w którym Johannes von Troppau, kanonik z Brna sporządził w dworskim atelier na zlecenie księcia Albrechta III pięknie iluminowany *Ewangeliarz*, najstar-

¹ Dane wg: <http://www.onb.ac.at/about/nb/statistik.htm>.

szą udokumentowaną książkę pozostającą do dziś w posiadaniu biblioteki. Na koniec wieku XVI datuje się zatrudnienie pierwszego oficjalnego bibliotekarza dworskiego nazwiskiem Hugo Blotius, za którego czasów biblioteka straciła ściśle prywatny charakter, uporządkowana i skatalogowana zaczęła służyć szerszej publiczności². Po pierwszej wojnie światowej, zgodnie z uregulowaniami z r. 1920 przekształciła się z biblioteki o uniwersalnym pierwotnie charakterze w księżnicę o profilu humanistycznym; gromadzeniem pozostałych typów zbiorów zajęły się inne wiedeńskie biblioteki naukowe (Biblioteka Uniwersytecka przejęła przykładowo nauki przyrodnicze i medyczne, a zbiorami z zakresu nauk ścisłych zajęła się biblioteka *Technische Universität*). W 1945 r. nadano jej status Austriackiej Biblioteki Narodowej, co prawie automatycznie określiło podstawowe funkcje, jakie winna spełniać: opieka nad zbiorami specjalnymi oraz koordynacja działań bibliotecznych w kraju. Jest największą biblioteką naukową w Austrii, dysponuje zbiorami których bogactwo idzie w parze z niezwykłym zróżnicowaniem, swoim czytelnikom oferuje dziś miejsca w 15 czytelniach wyposażonych w stanowiska audiowizualne, rocznie korzysta z nich ponad 200 tys. użytkowników ($\frac{2}{3}$ to studenci i pracownicy naukowci). Prowadzi badania naukowe w oparciu o własne zbiory oraz działalność wydawniczą, m.in. od 1895 r. publikuje teksty na temat starożytnego Egiptu w serii „Corpus Papyrorum Raineri”, wydaje raz na pół roku pismo „Biblos”, a co kwartał biuletyn informacyjny „Newsletter”. W ramach ogólnokrajowych zadań opracowuje m.in. austriacką bibliografię narodową, bibliografię czasopism, czuwa nad opracowaniem jednolitych norm bibliotecznych, koordynuje działania na rzecz pełnej automatyzacji sieci bibliotek austriackich, organizuje szkolenia dla bibliotekarzy naukowych, prowadzi centralny katalog nabytków zagranicznych.

Główny przedmiot jej dumy stanowią jednak niewątpliwie wciąż uzupełniane zbiory specjalne³, podzielone na 10 głównych działów, z których może najcenniejszy to, nie mający sobie równych w świecie, zbiór papirusów (*Papyrusammlung*) obejmujący 220 tysięcy obiektów. Obok papirusów składają się nań pergaminy, tabliczki drewniane, woskowe i z metali szlachetnych, skorupy gliniane (ostraki), a nawet kamienie i kości ze śladami najrozmaitszych rodzajów pisma od hieroglifów począwszy, obejmujące okres od XV w. p.n.e. po XV w. n.e. Od 1999 oprócz podręcznej biblioteki, osobnej czytelni i katalogu oddział posiada również muzeum papirusów. Niemniej istotny dział ÖNB to

² Więcej szczegółów na temat historii ÖNB: *Die Österreichische Nationalbibliothek*, hrsg. von Josef Stummvoll. Wien 1979 oraz: *Schatzhäuser Österreichs: die Österreichische Nationalbibliothek*, hrsg. Isabella Ackerl, Wien 1995.

³ Prezentacja zbiorów specjalnych w oparciu o: *Schatzhäuser Österreichs...*, op. cit.

Wiedeń, Austriacka Biblioteka Narodowa, Prunksaal. Zdjęcie A. Wiśniewska

zbiór rękopisów i autografów (*Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung*), od czasów antycznych po współczesne, głównie z kręgu kultury zachodniej, ale również dokumenty obrazujące kulturę aztecką, rękopisy hebrajskie czy orientalne. Spośród 50 tys. kodeksów ponad 16 tys. pochodzi sprzed roku 1600. Kunsztowne oprawy i ilustracje – istne arcydzieła sztuki zdobniczej – stanowią ważny przyczynek do historii sztuki. Zbiory te to również bogate źródło wiedzy o kształtowaniu się pisma. Autografy, na które składają się co ważniejsze dokumenty kolejnych władców, listy i pisma osobistości ze świata polityki, nauki, literatury i sztuki to przebogaty materiał dokumentacyjny do badań w różnych obszarach nauki. Bardzo ważną część tego działa stanowi też spuścizna literacka ponad 350 autorów głównie austriackiego pochodzenia, wśród nich tak znanych jak Karl Kraus, Hugo von Hofmannsthal, Ingeborg Bachmann, Robert Musil czy Thomas Bernhard.

O tę samą dziedzinę zahacza utworzone w 1989 roku jako osobny dział ÖNB Austriackie Archiwum Literackie (*Österreichisches Literaturarchiv*). Jako główne zadanie postawiło sobie gromadzenie i opracowywanie spuścizny współczesnych autorów austriackich bądź z Austrią związanych, od początku XX wieku do chwili bieżącej ze szczególnym uwzględnieniem pisarzy żyjących na emigracji. Warto wśród dotąd zgromadzonych kolekcji wymienić choćby dzieła Ödöna von Horvátha, Ericha Frieda czy Gerharda Rotha. Oprócz bezpośrednio nabywanych manuskryptów, autografów, korespondencji, rozmaitych wydań – ich drukowanych i audiowizualnych wersji, zbiorów recenzji i innych dokumentów dotyczących konkretnych autorów, *Österreichisches Literaturarchiv* stara się pozyskiwać archiwa wydawnictw i czasopism literackich, tworzy podręczną bibliotekę obejmującą opracowania literackie i leksykony pomocne w badaniach nad historią literatury współczesnej, samo prowadzi takie badania i publikuje, organizuje spotkania autorskie, seminaria literackie i wystawy tematyczne.

Najmłodszy – bo wydzielony dopiero w 1995 r. – i najobszerniejszy zarazem dział ÖNB tworzą inkunabuły, rzadkie i cenne druki oraz zbiór ok. 560 cennych opraw (*Sammlung von Inkunabeln, alten und wertvollen Drucken*). Obejmuje on najstarsze zabytki piśmiennictwa drukowanego – około 8000 książek wydanych przed rokiem 1500 (w tym m.in. egzemplarz najstarszej drukowanej biblii Gutenberga odbitej w Moguncji w 1454/55) oraz cenne książki z różnych dziedzin wydawane przez kolejne cztery stulecia. Różnorodność i bogactwo tych zbiorów odzwierciedla nie tylko rozwój nauk i sztuk, ale i polityczno-historyczne uwarunkowania wiedeńskiej księżnicy, która stanowiła niegdyś centralną bibliotekę Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, a później wielonarodowej monarchii habsburskiej z jej dyna-

stycznymi powiązaniem w całej Europie. Stąd obok dominujących szczególnie w XVI i XVII w. zbiorów w języku łacińskim, które w tym okresie przeważały nad niemieckojęzycznymi, tak wielkie bogactwo druków włoskojęzycznych (szczególnie z XVI w.), hiszpańskich (głównie XVII-wiecznych), francuskich, węgierskich czy też w językach słowiańskich. Książki uzyskiwano z różnych źródeł – w ramach egzemplarza obowiązkowego (tego typu uregulowania wprowadzono już w XVI w.), poprzez dary i zakupy całych księgozbiorów uczonych i możnowładców (jak choćby zakupiona w 1738 r. piętnastotysięczna niezwykle cenna biblioteka księcia Eugeniusza Sabaudzkiego – pogromcy Turków, a zarazem mecenasa sztuk, czy też włączona w 1920 licząca 110 tys. biblioteka domu cesarskiego), z księgozbiorów rozwiązanych w epoce reform józefińskich klasztorów, poprzez włączenie w XVIII w. zbiorów podupadłych w tym czasie bibliotek uniwersyteckiej i miejskiej (później na nowo utworzonych). Tematycznie dział ten obejmuje najliczniej historię, nauki geograficzne, dzieła filologiczne, literaturę wczesnoniemiecką, słowiańską i węgierską, liczne dzieła z kręgu islamu – druki tureckie, perskie, arabskie, w tym przebogata kolekcję najstarszych europejskich tłumaczeń Koranu, zbiory z dziedziny teologii i nauk przyrodniczych. Bogato reprezentowane są dzienniki i czasopisma XVIII- i XIX-wieczne ze wszystkich krajów niegdyś podległych monarchii habsburskiej – tytuły czeskie, polskie, włoskie, węgierskie, serbskie i chorwackie, a warto też odnotować wiedeńską gazetę „Wienerische Diarium” – swoistą kronikę trzech stuleci – ukazującą się od 1703 r. na mocy cesarskiego przywileju. Jej dzisiejsza kontynuacja to „Wiener Zeitung”.

Kolejna cenna kolekcja obejmuje dwa spokrewnione zbiory obiektów – zbiory kartograficzne oraz Muzeum Globusów (*Kartensammlung und Globenmuseum*). Pierwsze obejmują mapy, plany, atlasy, plastyczne wyobrażenia kuli ziemskiej i towarzyszącą im literaturę fachową z zakresu geografii, kartografii, krajoznawstwa, szczególnie na temat odkryć geograficznych i podróży. Drugi zbiór tworzy ponad 250 obiektów ilustrujących stan wiedzy o ziemi i o niebie, modele przedstawiające różne planety i ich wzajemne odniesienia. Większość map dokumentuje byłe kraje monarchii austro-węgierskiej, a także ilustruje zmieniający się w miarę podróży, dokonywanych odkryć i postępów w nauce obraz świata, od XIV w. po dzień dzisiejszy. Oprócz celów praktycznych i poznawczych, jakim służyły, mapy odzwierciedlały też ambicje terytorialne kolejnych władców. Oglądane dzisiaj zdumiewają artystycznym kunsztem wykonania. Muzeum Globusów natomiast stanowi drugą pod względem wielkości kolekcję na świecie po *National Maritime Museum* w Greenwich. Nie sposób zresztą, zwiedzając paradną czytelnię *Prunksaal*, nie zwrócić uwagi na przepiękne XVII-wieczne globusy autorstwa Vincenzo Coronello, słynące z ich wyrobu weneckiego franciszkanina.

Wiedeń zawsze rozbrzmiewał muzyką i przyciągał światowej sławy kompozytorów, nic więc dziwnego, że i zbiory Biblioteki Narodowej kryją szczególne skarby. Dział muzyczny (*Musiksammlung*) stanowiący największe w Austrii i jedyne państwowe archiwum tego typu, obejmuje prawie 50.000 rękopisów, w tym m.in. oryginały zapisów nutowych takich kompozytorów jak Bach, Haydn, Beethoven czy Schubert, XV-XVII wieczne śpiewniki i księgi chorałowe, materiały archiwalne orkiestry dworskiej i opery wiedeńskiej; uzupełnia je ponad sto tysięcy drukowanych edycji nut ze szczególnym uwzględnieniem kompozytorów austriackich, zbiór śpiewników i librett, archiwum muzyczne na płytach i kasetach, muzyczne bazy danych, obszerna literatura fachowa dotycząca muzyki, a także niemal cała spuścizna muzyczna Antona Brücknera, Hugo Wolfa i Albana Berga. Świetne dopełnienie działu stanowi działalność utworzonego w 1972 r. Instytutu Austriackiej Dokumentacji Muzycznej (*Institut für Österreichische Musikdokumentation*), który organizuje koncerty prezentujące utwory współczesnych kompozytorów austriackich, pozyskując zarazem autografy ich dzieł.

Austriacka muzyka ludowa, a także ludowe pieśni, tańce, poezja, utwory dramatyczne, bajki i baśnie stanowią przedmiot zainteresowania kolejnego działu – *Österreichische Volksliedwerk*, instytucji powołanej równie sto lat temu dla gromadzenia, przechowywania i badania wszelkich przejawów twórczości ludowej, od 1994 roku pod opieką ÖNB. Jej zbiory często wykorzystywane są w audycjach radiowych, telewizyjnych i najróżniejszych opracowaniach, szczególnie reklamujących turystyczną stronę Austrii i jej bogaty folklor.

U podstaw *Bildarchiv* z kolei – działu złożonego z trzech części: zbioru portretów, archiwum fotograficznego i tzw. Fideikommißbibliothek legły zamiłowania cesarza Franciszka I (1768–1835), który – sam uzdolniony plastycznie – już od 17 roku życia zbierał miedzioryty i zgromadził obszerną prywatną bibliotekę niezależną od dworskiej. Na mocy testamentu miała ona jako niepodzielna całość przechodzić pod pieczę najstarszego potomka rodu, co też miało miejsce aż do rozpadu monarchii. Zbiory Franciszka I oprócz wspomnianych miedziorytów obejmowały rysunki, obrazy, cenne rękopisy, inkunabuły, mapy, globusy, monety, a jego następcy stale je uzupełniali. W 1921 r. biblioteka cesarska jako tzw. Fideikommißbibliothek została włączona do biblioteki narodowej i w dużej części rozparcelowana po odpowiednich działach, spora część grafik trafiła do *Albertinum*, a obrazy do *Kunsthistorisches Museum*. Obecnie dział obejmuje nadal duży zbiór grafik, akwareli, rysunków, cennych miniatur – przede wszystkim portretów, ale również wyobrażeń miejsc, wydarzeń historycznych, zwierząt i roślin. Wraz z archiwum fotograficznym, na

które składa się ponad milion zdjęć i negatywów od początków fotografii, stanowi największą tego rodzaju dokumentację w Austrii, przebogaty materiał archiwalny często wykorzystywany do wystaw i publikacji. Trzecią część działu tworzy 117 tysięcy tomów biblioteki cesarskiej. Książki z tego działu oraz zbiory graficzne są dostępne wyłącznie na miejscu i w większości nie figurują jeszcze w katalogu elektronicznym, natomiast na zamówienie wykonuje się kopie dokumentów.

Następny zbiór specjalny obejmujący druki ulotne, plakaty i ekslibrisy (*Flugblätter-, Plakate- und Exlibris-Sammlung*) liczy łącznie ponad 300 tysięcy obiektów, które sumiennie, niczym zwierciadło, odbijają zarówno wielkie wydarzenia historyczne, jak i te drobne niesione przez codzienność. Szczególnie cenne są te ostatnie; ulotne druki z różnego rodzaju informacjami, rozporządzeniami, dekretami, które bardziej niż jakiegokolwiek inne źródła pozwalają nam poczuć klimat i atmosferę dawnych czasów. A bogactwo i różnorodność tych dokumentów jest doprawdy imponująca. Od najstarszego zachowanego wykazu wykładów na uniwersytecie wiedeńskim z XVI w. po ulotki Amnesty international, od dekretu cesarza Karola V dotyczącego nielegalnych polowań w Styrii z 1520 roku po plakaty nawołujące do wzięcia udziału w głosowaniu w sprawie przystąpienia do Unii Europejskiej, od drzeworytowych ekslibrisów wg projektu Albrechta Dürera po ekspresjonistyczne plakaty Schielego i Kokoschki. Wszystko to może stanowić prawdziwą kopalnię dla historyków, socjologów, politologów, historyków sztuki. Składają się nań druki ulotne od XVI do XIX w. głównie z obszaru Austrii i Niemiec oraz krajów podległych byłej monarchii, w tym okólniki i dekrety władców, osobny zbiór druków z czasów Wiosny Ludów, dokumentacja pierwszej wojny światowej, austriackie plakaty i druki z zeszłego stulecia, plakaty filmowe i reklamowe, ekslibrisy od XV po XXI w. z krajów niemieckojęzycznych i Europy Wschodniej.

W 1927 roku radca dworu Hugo Steiner utworzył prywatną kolekcję poświęconą historii języków sztucznych, szczególnie esperanto, która w dwa lata później została włączona do biblioteki narodowej jako jeden ze zbiorów specjalnych – dziesiąty i ostatni w naszej prezentacji. Obecnie nosi nazwę *Sammlung für Plansprachen – Internationales Esperanto-Museum* i stanowi największe tego typu zbiory na świecie. W ich skład wchodzi książki, ekspozyty muzealne, autografy i rękopisy, zdjęcia, plakaty i druki ulotne, związane przede wszystkim z esperanto, międzynarodowym językiem, o którego popularności świadczy ok. dwa i pół miliona esperantystów, coroczne kongresy, 300 czasopism, ok. 30 wydawnictw czy też stała obecność na fali radiowej.

Polonika

Wraz z muzeum esperanta dotknęliśmy zagadnienia poloników obecnych w zbiorach Austriackiej Biblioteki Narodowej, bo przecież nie kto inny jak warszawski lekarz i poliglota Ludwik Zamenhof wydał w 1887 r. pod pseudonimem Dr Esperanto podręcznik *Język międzynarodowy* tworząc tym samym podwaliny tego języka. Ów pierwszy podręcznik do esperanta wystawiany jest zresztą, obok tłumaczenia *Biblii* czy też *Boskiej Komedii* Dantego, w ramach stałej ekspozycji działu⁴. Polonika w wiedeńskiej księżnicy wymagałyby osobnego szerszego potraktowania, tu ograniczymy się do paru przykładów. Jak już wcześniej wspomniano historyczne uwarunkowania wpłynęły na ogromną różnorodność wiedeńskich zbiorów, a wśród nich literatura w językach słowiańskich – ok. 300 tysięcy tomów⁵ – stanowi największy tego typu zbiór poza słowiańskim obszarem językowym i, co więcej, nadal jest uzupełniana jako jedna z priorytetowych dziedzin w zakresie gromadzenia. Polonika znaleźć można w każdym z działów ÖNB i reprezentują one wszystkie epoki, począwszy od rękopisów w języku łacińskim poprzez pierwsze wydanie dzieła Mikołaja Kopernika *De revolutionibus orbium coelestium* (1543), najstarsze drukowane tłumaczenie Biblii na język polski – *Biblia Radziwiłłowska* (Brest 1563), czy też unikatowe wydania gramatyk z XVI i XVII wieku. Warto też wspomnieć ze względu na miejsce i rok wydania – Kraków 1533 – jedyny w całości zachowany egzemplarz najstarszego druku w języku węgierskim: *Az zenth Paal leuely magyar nyeluen (Listy św. Pawła wydane w języku węgierskim)*⁶. Historyków interesować mogą licznie zachowane materiały z czasów wiktorii wiedeńskiej. Marianne Jobst, omawiając kolekcję druków ulotnych wśród najcenniejszych zbiorów wymienia miedzioryt Jacoba Hoffmanna z 1683 r. pokazujące polskie wojska w natarciu na obóz turecki⁷. Niewątpliwie jednak najwięcej poloników pochodzi z okresu rozbiorów i z terenu wcielonej do Austrii Galicji – dzięki egzemplarzowi obowiązkowemu już od 1624 r. na mocy rozporządzenia cesarza Ferdynanda II teoretycznie wszystkie druki z obszernej monarchii spływały do centralnej księżnicy. Teoretycznie – gdyż pomimo owego przepisu nie wszystkie druki do Wiednia docierały, a to najczęściej z politycznych względów. Z jednej strony poddawano je kontroli ówczesnych urzędów cenzorskich, z drugiej z teje właśnie przyczyny wydaw-

⁴ *Die Österreichische Nationalbibliothek*, hrsg. von J. Stummvoll, Wien 1979, s. 98.

⁵ *Schatzhäuser Österreichs*, op. cit., s. 15.

⁶ K. Mittendorfer, Ch. Steiner, *Sammlung von Inkunabeln, alten und wertvollen Drucken*, w: *Schatzhäuser Österreichs*, op. cit., s. 30–42.

⁷ *Ibidem*, s. 91.

Wiedeń, Austriacka Biblioteka Narodowa, Prunksaal. Zdjęcie A. Wiśniewska

cy w krajach podległych woleli niejednokrotnie omijać kłopotliwy obowiązek ujawniania książek o antyhabsburskim wydźwięku. I tak np. z 22 konspiracyjnych druków wydanych między 1833 a 1834 rokiem przez Ossolineum we Lwowie (w tym np. *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego* Adama Mickiewicza) żaden nie dotarł do Biblioteki Nadwornej. Nic też dziwnego, że ta ostatnia nie gromadziła i nie udostępniała antypaństwowych wydawnictw, do tego też przeprowadzała ostrą selekcję egzemplarza obowiązkowego odrzucając książki uznane za bezwartościowe, np. wydawnictwa o charakterze ludowym czy popularyzatorskim⁸.

Do wzbogacenia zbiorów o liczne cenne wydania, szczególnie z zakresu literatury i historii Polski, przyczynił się Józef Maksymilian Ossoliński, który jako jedyny Polak od 1809 do 1826 pełnił funkcję prefekta Biblioteki Nadwornej. Sprowadzał m.in. dzieła Niemcewicza, Lelewela, Krasickiego, Naruszewicza⁹, tak prosząc znajomego księgarza, Ambrożego Grabowskiego: „Komunikuj mi spisu ksiąg polskich, które byś sądził godnymi zapisania dla Biblioteki Cesarskiej”¹⁰.

Obecnie o sprawy zaopatrzenia Austriackiej Biblioteki Narodowej w słowiańskie nabytki troszczy się wydzielona komórka ÖNB *Arbeitsgruppe Slavica*¹¹. Pierwszeństwo mają ukazujące się za granicą *austriaca*, ale zakupy obejmują też wybiórczo słowniki, leksykony, książki z zakresu językoznawstwa i historii literatury, wysokich lotów beletrystykę oraz całe spektrum pozostałych nauk humanistycznych, szczególnie pod kątem uzupełniania zbiorów specjalnych ÖNB. Oprócz pozyskiwania i opracowania książek *Arbeitsgruppe Slavica* służy też fachową radą zainteresowanym badaczom i naukowcom, przygotowuje prezentacje zbiorów, angażuje w międzynarodową współpracę.

Polskie motywy często pojawiają się na organizowanych przez Bibliotekę wystawach czy też spotkaniach. I tak np. w ramach przekrojowej prezentacji fotografii pod hasłem *Im Blickpunkt* od listopada 2002 do stycznia 2003 pokazano m.in. cykl zdjęć Joe Heydeckera z warszawskiego getta z 1941 r. W maju 2003r. zorganizowano wystawę i koncert, na których zaprezentowano dorobek artystyczny wybitnego polskiego kompozytora i muzykologa Bogusława Schaeffera¹².

⁸ E. Hüttl-Hubert, *Slavica im Focus: Zur Osteuropa-Kompetenz der Österreichischen Nationalbibliothek*, w: *Der Grenzgänger. Festschrift für Hans Marte*. hrsg. v. Erhard Busek, Klagenfurt 2000, s. 34–36.

⁹ Więcej szczegółów: J. A. Kosiński, *Biblioteka fundacyjna Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*, Wrocław 1971.

¹⁰ *Listy Józefa Maksymiliana Ossolińskiego do Ambrożego Grabowskiego (1813–1826)*, wydał Bogdan Horodyski, Wrocław 1950, s. 87.

¹¹ E. Hüttl-Hubert, *op. cit.*

¹² *Musikalische Dokumentation: Boguslaw Schaeffer*, w: „ÖNB Newsletter”, 1, März 2003, s. 12.

Bywa i odwrotnie – biblioteczne polonika wędrują za granicę – przed paru laty w Krakowie i we Lwowie zorganizowano wystawę grafik ze zbiorów działu portretów ÖNB pod tytułem „Galicja w obrazach”.

Cenny przyczynek do stanu wiedzy o odbiorze polskiej kultury stanowi powstająca od 1975 r. Europejska bibliografia prac badawczych dotyczących krajów Europy Wschodniej (*Europäische Bibliographie zur Osteuropaforschung*), której austriacką część opracowuje od 1996 Austriacka Biblioteka Narodowa. Bibliografia, rejestruje ukazujące się w krajach zachodnioeuropejskich (w Austrii, Belgii, Finlandii, Francji, Holandii, Niemczech, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii) monografie, artykuły i materiały z konferencji w dziedzinie nauk humanistycznych, społecznych i ekonomicznych, wydawana jest przez *École des Hautes Études en Sciences Sociales* w Paryżu w postaci drukowanych roczników, a także dostępna w Internecie – <http://www1.msh-paris.fr/betuee> – na razie roczniki 1991–1996. Wszystkie bez wyjątku pozycje bibliograficzne podane przez Austriacką Bibliotekę Narodową znajdują się w jej zbiorach¹³.

Praktyczne wskazówki dla korzystających

Wraz z powyższym adresem dochodzimy do ważnej kwestii: jak najprościej skorzystać ze zasobów ÖNB będąc jeszcze w Polsce i co należy wiedzieć, udając się nad Dunaj.

Dzięki przejrzystości opracowanej stronie internetowej – <http://www.onb.ac.at> – Austriacka Biblioteka Narodowa pozwala na szybki i bezpośredni wgląd we wszystkie potrzebne informacje o katalogach i bazach danych, zasadach korzystania, poszczególnych działach, oferowanych usługach i adresach kontaktowych, a także bieżących wystawach, najnowszych publikacjach i programie kulturalnym biblioteki. Wszystkie informacje podane są w języku niemieckim i angielskim.

Całość księgozbioru jest już obecnie dostępna elektronicznie w systemie Aleph 500. Dzieli się na 3 części obejmujące odpowiednio lata wydania 1501–1929, 1930–1991 oraz od 1992. Dowolną książkę wyszukać można według autora, tytułu, hasła bądź sygnatury i dzięki funkcji „order” wyświetlającej się przy pełnym opisie książki (*Vollanzeige*) zamówić do czytelnicy już przed wyjazdem do Wiednia, nawet jeśli nie posiada się jeszcze karty czytelnika. W wypadku książki wydanej po 1992 roku zamówienie składa się korzystając z formularza zamówień w katalogu *NB-OPAC 1930–1991*. Zamówioną

¹³ Por.: <http://www.onb.ac.at/links/osteu-bibl.htm>, 25.10.2004.

książkę trzeba odebrać w ciągu 7 dni. Jeśli jednak podróż do Wiednia nie leży chwilowo w zasięgu naszych możliwości, możemy skorzystać z tradycyjnej wypożyczalni międzybibliotecznej, która dla nas potrzebną książkę lub czasopismo zamówi i sprowadzi w ciągu paru tygodni, na okres z góry wyznaczony przez ÖNB (zwykle 3–4 tygodnie).

Spośród licznych dostępnych baz ÖNB warto choć krótko kilka omówić. Od stycznia 2003 dostępna jest w Internecie bezpłatnie bibliografia¹⁴ wszystkich ukazujących się w Austrii książek, aktualizowana co 14 dni (wcześniej tylko odpłatna w wersji drukowanej). Składają się na nią *Reihe A* obejmująca wszystkie nowości wydawnicze, wraz z cenami obowiązującymi w Austrii i Niemczech, w tym raz do roku specjalne wydanie muzykaliów (*Sonderheft Praktische Musik*), *Reihe B* – baza danych czasopism austriackich szkół wyższych oraz *Reihe C* – baza danych wybranych *austriaków*.

Cenną bazę danych o instytucjach kulturalno-oświatowych i ośrodkach dokumentacji w Austrii stanowi *InfoNet-AUSTRIA*¹⁵, która we współpracy z Ministerstwem Nauki i Kultury udostępnia dane adresowe wraz z krótką charakterystyką zakresu działalności bądź profilu zbiorów ponad 1000 ośrodków typu archiwa, biblioteki, muzea, instytuty badawcze, szkoły wyższe, towarzystwa naukowe, instytucje kościelne czy też zbiory prywatne. Można wyszukiwać według kryteriów tematycznych, rodzaju instytucji lub lokalizacji regionalnej, uzyskując bezpośrednio dostęp do dalszych baz danych bądź stron internetowych danej instytucji.

Kolejna baza danych Austriackiej Biblioteki Narodowej nosi imię mitologiczne bohaterki *Ariadne*¹⁶ i rzeczywiście pomaga poruszać się w labiryncie książek i opracowań dotyczących literatury kobiecej, jak też historią emancypacji kobiet. Obejmuje bibliografie, biografie, literaturę kobiecą, teorię ruchów feministycznych, badania z różnych dziedzin dotyczące udziału i roli kobiet np. w historii, sztuce, świecie pracy. Od 1992 roku zbierane są dane, uzupełniane zbiory w tym zakresie i udzielane informacje pomocne w dotarciu do źródeł również spoza ÖNB, np. do innych europejskich baz danych archiwów i bibliotek specjalizujących się w tej tematyce (*KVINNSAM* w ramach biblioteki uniwersyteckiej w Göteborgu, *KVINNO – Frauenbibliothek* w Kopenhadze, *IJAV* – archiwum i ośrodek dokumentacji w Amsterdamie, *GenderInn* – ośrodek badań z zakresu anglistyki i amerykanistyki w Kolonii). Wydawany co dwa miesiące *Ariadne-Newsletter* (dostępny również w Internecie) zamieszcza wykaz nowych nabytków z tej dziedziny.

¹⁴ Österreichische Bibliographie online: <http://bibliographie.onb.ac.at/biblio/>

¹⁵ InfoNet AUSTRIA: <http://infonet.onb.ac.at>

¹⁶ Ariadne: <http://www.onb.ac.at/ben/ariadfr.htm>

Ze strony głównej ÖNB przenieść się można również bezpośrednio do ANNO czyli *Austria Newspapers Online*¹⁷. Jako pierwsza biblioteka na świecie ÖNB stworzyła wirtualną czytelnię starych czasopism i zamierza docelowo udostępnić w sieci www prasę austriacką z ostatnich 300 lat. Projekt realizowany od sierpnia 2003 roku obejmuje zarówno zeskanowanie do Internetu jak i mikrofilmowanie celem lepszej archiwizacji. Dzięki współpracy z innymi bibliotekami powstaje możliwość uzupełnienia brakujących numerów i ich całościowego udostępnienie czytelnikom. Pierwsze czasopisma można już przeglądać, wyszukując według tytułów lub roku wydania, trwają prace nad umożliwieniem przeszukiwania pod kątem zawartości tematycznej.

Dalsze bazy danych ÖNB to przykładowo TROVANTO proponująca książki, rękopisy, muzykalia i zbiory audiowizualne Muzeum Esperanto czy też katalog ponad 3000 plakatów filmowych z lat 1910–1955. Pod hasłem *externe Datenbanken*¹⁸ kryją się natomiast dziesiątki cennych baz danych i leksykonów z najróżniejszych dziedzin, dostępnych – zależnie od oznakowania – dla wszystkich zagląających na stronę główną biblioteki bądź tylko dla czytelników ÖNB na miejscu. Wśród wielu możliwości warto zwrócić uwagę na ogólnie dostępną elektroniczną bibliotekę czasopism (*Elektronische Zeitschriftenbibliothek*)¹⁹, która – dzięki współpracy ponad 250 bibliotek z kilku krajów (w tym i Biblioteki UMK w Toruniu), koordynowanej przez bibliotekę uniwersytecką w Regensburgu – oferuje w wersji pełnotekstowej ponad 18 tysięcy tytułów z wszystkich dziedzin, w tym jedną trzecią bezpłatnie.

Oprócz powyższych baz danych ÖNB udostępnia internetową wersję swego biuletynu informacyjnego „ÖNB-Newsletter”, w którym relacjonuje różne wydarzenia, anonsuje kolejne projekty, promuje sponsorów i zaprasza na spotkania. Strona główna ÖNB wprowadza też w szczegółowe informacje na temat bieżących wystaw łącznie z kroniką fotograficzną jak również prezentuje własne wydawnictwa biblioteki. Na tych, którzy mają pomysły, jak wzbogacić wiedeńską księżnicę, czeka formularz „elektronicznej książki życzeń” (*Ankaufsvorschlag*), w którym mogą wpisać dane proponowanej do zakupu książki lub czasopisma i własny adres w razie dalszych pytań ze strony działu zakupów.

A jeśli już znajdziemy się w Wiedniu, pierwsze kroki winniśmy skierować na *Heldenplatz*, gdzie w środku potężnego półkolistego skrzydła XIX-wiecznej części *Hofburgu* mieści się wejście do głównego gmachu biblioteki, w którym

¹⁷ Austrian Newspapers Online: <http://anno.onb.ac.at>

¹⁸ Externe Datenbanken: http://www.onb.ac.at/kataloge/db-ext_fr.htm

¹⁹ Elektronische Zeitschriftenbibliothek: <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/>

uzyskamy wszystkie potrzebne w dalszych poszukiwaniach informacje. Tam mieści się m.in. dział katalogów, wypożyczalnia, główna czytelnia i czytelnie czasopism oraz materiałów audiowizualnych, oddział informacji naukowej i część zbiorów specjalnych, tam też nabędziemy kartę czytelnika – jednodniową w cenie 1,45 euro lub roczną za 7,30 euro i odbierzemy w wypożyczalni zamówione wcześniej książki, oczywiście ze wskazaniem czytelni, w której będziemy mogli z nich skorzystać. Austriacka Biblioteka Narodowa jest zasadniczo biblioteką prezencyjną, która udostępnia swe zbiory – zależnie od ich lokalizacji – w 15 różnych czytelniach, rozrzuconych w odległości nie przekraczającej dziesięciominutowego spaceru po historycznym centrum Wiednia.

Prawo do wypożyczania zbiorów poza bibliotekę uzyskać mogą osoby, które ukończyły 18 lat, mieszkają, pracują lub studiują w Wiedniu bądź najbliższej okolicy, a ich praca lub studia uzasadniają potrzebę korzystania z biblioteki, ponadto osoby niepełnosprawne, mające problemy z dotarciem do czytelni, a także członkowie krajowych i zagranicznych stowarzyszeń z siedzibą w Wiedniu. Przy zapisie obowiązuje kaucja w wysokości 36,30 euro (studenci z krajów unijnych) lub 72,70 euro (pozostali z wyłączeniem członków stowarzyszeń). Ważną na rok kartę czytelniczą uzyskuje się po 5 dniach od złożenia wniosku w gmachu głównym przy *Heldenplatz* po uiszczeniu rocznej opłaty – 7,30 euro. Jednorazowo można wypożyczyć 5 książek na okres miesiąca od daty zamówienia. Wypożyczeniu nie podlegają książki wydane przed rokiem 1900, szczególnie cenne i rzadkie wydania, książki z księgozbiorów podręcznych, beletrystyka, mapy i przewodniki, gazety i czasopisma, CD-ROM, zbiory audiowizualne oraz obiekty muzealne²⁰.

Z czytelni bibliotecznych, po zaopatrzeniu się w kartę czytelnika, korzystać wolno już od 15 roku życia. Karty jednorazowe uzyskać można również bezpośrednio w poszczególnych interesujących nas działach, do tego trzeba pamiętać, że katalogi niektórych kolekcji specjalnych nie są jeszcze dostępne on-line i najlepiej wybrać się tam osobiście. Wszystkie czytelnie są przystosowane do korzystania z laptopów, nie wolno jednak wprowadzać własnych dyskietek. Istnieje możliwość samodzielnego kserowania materiałów (w cenie przykładowo 1,14 euro za 14 kopii) lub zlecenia wykonania kopii mikrofilmu, zdjęć, diapozytywów, zeskanowania na dyskietkę etc. (cennik do wglądu pod: www.onb.ac.at/ben/repro/repro_fr.htm). Uwaga na godziny otwarcia poszczególnych kolekcji i agend ÖNB: pomimo niedawnej próby ich ujednoczenia pozostają one nadal dość zróżnicowane, dlatego warto od razu zaopatrzyć

²⁰ Więcej szczegółów na temat regulaminu wypożyczania: <http://www.onb.ac.at/ben/ortsleihe.htm>

się w informacji w dokładny rozkład ich otwarcia. Dobrze przy tym wiedzieć, że na zamówione książki czeka się ok. 2 godzin, jednak zamówienia złożone w piątek po godz. 18 (lub po 15.30 drogą elektroniczną) zrealizowane zostaną dopiero w poniedziałek po 10.30. W soboty czynna jest jedynie czytelnia główna i czytelnia czasopism (9.00–12.45), w niedzielę można co najwyżej wybrać się na wystawę do reprezentacyjnej niegdysiejszej czytelni *Prunksaal*. We wszystkie niedziele i święta oraz: od 1 do 7 września, 23 i 31 grudnia, w Wielki Piątek i Wielką Sobotę biblioteka jest nieczynna, natomiast w lipcu, sierpniu i od 8 do 30 września obowiązuje skrócony czas pracy.

Korzystanie z tych bogatych i różnorodnych zbiorów, zwłaszcza w powiązaniu z najnowszą techniką, może czasem okazać się skomplikowane. Z pomocą czytelnikom ÖNB spieszy dział informacji IVS (*Informationsvermittlungsstelle*)²¹, który służy bezpłatną radą przy wyszukiwaniu informacji i literatury drogą elektroniczną, udostępnia adresy internetowe i niektóre bezpłatne bazy danych, udziela wskazówek jak korzystać z zasobów Internetu i jak dotrzeć do źródeł informacji innych instytucji. Przeprowadza również regularnie bezpłatne szkolenia dla grup dotyczące korzystania z katalogów biblioteki i baz danych²². Wśród bezpłatnych baz danych, z których można skorzystać na miejscu, warto wymienić choćby *AdG Archiv der Gegenwart* informującą o wszystkich ważniejszych wydarzeniach politycznych i społecznych na świecie od roku 1931, *BHA Bibliography of the History of Art* z zakresu historii sztuki z abstraktami w języku francuskim i angielskim od roku 1973 czy też *MLA Modern Language Association International Bibliography* w dziedzinie językoznawstwa i literaturoznawstwa od 1963 r.

Odpłatnie można zlecić przeprowadzenie szczegółowej kwerendy w komercyjnych bazach danych na podany temat, wyszukanie artykułów z prasy, stałe informowanie o nowościach wydawniczych z interesującej dziedziny lub indywidualne dłuższe przeszkolenie w zakresie korzystania z Internetu, katalogów i baz danych. Płatne są również grupowe szkolenia internetowe.

Gdy strudzony poszukiwaniem książek, syty wiedzy i przeszkolony stosownie czytelnik przypomni sobie o innych potrzebach, pozostaje mu jeszcze jedno miejsce w gmachu głównym: barek SOHO, gdzie można niedrogo zjeść, a także zamówić *Bibliothekscafé*. Pod tą nazwą kryje się ciekawa oferta wiązana: prawdziwie wiedeńska kawa *Mélange*, ciepły *Apfestrudel* i wstęp do *Prunksaal* wraz z oprowadzeniem.

²¹ Kontakt: Informationsvermittlungsstelle – Datenbanken und Elektronische Recherchen: ivs@onb.ac.at

²² Aktualne terminy szkoleń dostępne pod: <http://www.onb.ac.at/services/benschulung.htm>

Więcej niż biblioteka...

Rzeczywiście, oprócz gmachu przy Heldenplatz obowiązkowo odwiedzić należy tzw. *Prunksaal*/czyli paradną czytelnię ÖNB. Zbudowana z barokowym XVIII-wiecznym przepychem wg projektu słynnego w swych czasach architekta Johanna Bernharda Fischera von Erlacha słusznie uchodzi za najpiękniejszą czytelnię świata. Aż do XIX w. mieściła większość zbiorów bibliotecznych, w niej urzędowali kolejni prefekci, należała przy tym niejako do reprezentacyjnych salonów cesarskich. Obecnie pełni rolę muzeum i sali wystawowej oraz miejsce przechowywania m.in. pięknie oprawnych zbiorów z kolekcji księcia Eugeniusza Sabaudzkiego. Odwiedzana przez szczególnie zasłużonych gości, nierzadko koronowane głowy i szefów państwa, stanowi chlubę biblioteki i miejsce prestiżowych spotkań, dorocznych wystaw i niektórych imprez kulturalnych.

Działalność kulturalna ÖNB jest nierozłącznie związana z jej funkcjami ściśle bibliotecznymi, a bogate zbiory predestynują ją wręcz do tego typu działań jak wystawy, spotkania autorskie czy koncerty. Wystawy stanowią często okazję przybliżenia danej kolekcji specjalnej, jak choćby wspomniana wcześniej prezentacja dokumentów ze stosunkowo mało znanego szerszej publiczności archiwum fotograficznego w 2002 r.; w 2003 z okazji roku Biblii otwarto wystawę średniowiecznych kodeksów pod hasłem „Na początku było Słowo” (*Im Anfang war das Wort*), wielkim powodzeniem cieszyła się również wystawa poświęcona historii kontaktów dwóch sąsiadujących stolic: *Prag – Wien: zwei europäische Metropolen im Lauf der Jahrhunderte*, od 16 maja do 31 października 2003, którą odwiedziło prawie 80 tys. osób²³.

Tradycyjnie już biblioteka bywała miejscem spotkań autorskich, od 2002 roku zyskały one nową oprawę i rangę przyjmując miano Salonu Literackiego (*Literatursalon*)²⁴. Sześć razy do roku na trzech wiosennych i trzech jesiennych spotkaniach przybliżają zarówno znanych jak i debiutujących dopiero pisarzy. Pierwsze półrocze 2004 r. objęło np. 23.03 prezentację wydania dzieł niedawno zmarłego Alberta Dracha, a także spotkanie ze znaną pisarką Marianne Gruber i jej najnowszą powieścią nawiązującą do niedokończonego *Zamku* Franza Kafki (20.04.2004) oraz wieczór autorski z udziałem Josefa Winklera (27.05.2004). Również od 2002 roku rozpoczęły się spotkania dyskusyjne organizowane przez *Österreichisches Literaturarchiv* z udziałem

²³ *Zwei Jahre Bilanz in der Vollrechtsfähigkeit und zukünftige Herausforderungen*, „ÖNB Newsletter”, 2, Mai 2004, s. 6.

²⁴ *ÖNB-Literatursalon: eine neue Veranstaltungsreihe der Österreichischen Nationalbibliothek*, „ÖNB Newsletter”, 3, September 2002, s. 10.

literaturoznawców, germanistów, pisarzy, wydawców. Na jednym z nich przykładowo 3 grudnia 2003 prezentowano przygotowywane na jesień 2005 r. przez *Robert-Musil-Institut* w Klagenfurcie elektroniczne wydanie powieści Roberta Musila *Der Mann ohne Eigenschaften*.

Zupełnie nową inicjatywę ÖNB stanowi od września 2003 *Salon Muzyczny (Musiksalon)*²⁵, cykliczne spotkania z dawną i najnowszą muzyką austriacką w kameralnej atmosferze *Oratorium* przy Josefsplatz 1. Jest w nich miejsce na muzyczne prezentacje, na dyskusję i na bardzo indywidualne przybliżenie sylwetki kompozytora, czy to poprzez jego osobisty udział w wypadku współczesnych, czy też w inny sposób, np. w lutym 2004 przedstawiając twórczość Hugo Wolfa czytano zarazem fragmenty jego nie publikowanych dotąd listów, świeżo nabytych przez dział muzyczny ÖNB.

W sposób szczególny biblioteka dba o swych przyszłych potencjalnych użytkowników. Dla dzieci w wieku od 8 lat organizuje się godzinne wędrówki przez tajemnicze labirynty podziemnych magazynów w poszukiwaniu skarbów pod postacią książek ulubionych autorów takich jak Thomas Brezina czy Christine Nöstlinger. Już do sześciolatek adresowane są tzw. „Podróże do starożytnego Egiptu” w Muzeum Papirusów, gdzie najmłodszych wprowadza się w historię starożytną i uczy sztuki pisania na papirusie. Nowość od marca 2003 stanowią spotkania adresowane do dzieci od 6 do 12 lat w *Prunksaal*, gdzie o historii biblioteki narodowej i sztuce księgarskiej opowiada w przystępny sposób maskotka *Anton Bücherskorpion*. Natomiast w ramach akcji „Zakładka” z okazji Światowego Dnia Książki biblioteka zaprosiła w czerwcu 2003 ponad 300 uczniów szkół podstawowych z całej Austrii, dla których przygotowała szereg atrakcji z udziałem popularnych autorów literatury dziecięco-młodzieżowej²⁶.

O sztuce pozyskiwania sponsorów

Udział zarówno w spotkaniach *Salonu Muzycznego* jak i *Salonu Literackiego* oraz w *Archivsgespräche* jest bezpłatny, za wstęp do *Prunksaal* i pozostałych muzeów oraz zajęcia dla dzieci trzeba już zapłacić, podobnie jak za dostęp do zbiorów, do niedawna jeszcze bezpłatny. Austriacka Biblioteka Narodowa, która od 2002 roku zyskała pełną osobowość prawną i autonomiczny budżet, stanowi wielkie przedsięwzięcie finansowe i jako takie dba o nie tylko o swą

²⁵ *ÖNB-Musiksalon*, „ÖNB Newsletter”, 3, September 2003, s. 8.

²⁶ Więcej szczegółów: *Kinderführungen in der ÖNB*, „ÖNB Newsletter”, 1, März 2003, s. 6 oraz *Welttag des Buches: Aktion LESEzeichen im Rahmen der Initiative LESEFIT*, „ÖNB Newsletter”, 3, September 2003, s. 13.

reputację największej i najstarszej austriackiej księżnicy, ale też pilnie baczy, skąd wziąć środki na realizację rozlicznych projektów. A tych nie brakuje. Trwają prace remontowe i adaptacyjne w barokowym *Palais Mollard-Clary*, do którego w 2005 roku przeniesione zostaną zbiory działu muzycznego, Muzeum Globusów i Esperanto-Museum. Również do roku 2005 wszystkie katalogi biblioteczne mają być dostępne on-line, prowadzona jest digitalizacja zbiorów, wydawane są kolejne tomy narodowej bibliografii retrospektywnej (*Österreichische Retrospektive Bibliographie*), na rok 2004 przewidziano i zrealizowano renowację czytelnicy przy Heldenplatz oraz kolejne udogodnienia dla czytelników (m.in. windę dla osób niepełnosprawnych)²⁷. Do roku 2010 ma powstać nowy podziemny magazyn biblioteczny. „Ogromne wyzwanie” („enorme Herausforderung”) wg słów kierującej biblioteką dr Rachinger stanowi stworzenie systemu archiwizacji dokumentów elektronicznych – temat, który zaprzęta aktualnie wszystkie biblioteki naukowe²⁸. Dr Johanna Rachinger, najmłodsza w historii ÖNB generalna dyrektor sprawująca swą funkcję od 1 czerwca 2001, nadała wszystkim działaniom dynamiczne tempo. Może warto byłoby sięgnąć do niektórych jej pomysłów, nowych lub przejętych od poprzedników, które uwypuklają z jednej strony prestiż instytucji bibliotecznej, a z drugiej stanowią źródło pozyskiwania środków.

Od wielu lat z powodzeniem funkcjonuje akcja *Buchpatenschaft*, poprzez którą poszczególni sponsorzy przejmują patronat nad wymagającą kosztownej restauracji cenną książką ze zbiorów ÖNB. Nadawanie patronatu sponsorom odbywa się w szczególnie uroczysty sposób podkreślający wagę tych szczodrych gestów dla zachowania dziedzictwa narodowego i stanowiący zarazem dobrą reklamę dla ofiarodawcy. Przykładowo firma *Gramola* przejmując patronat nad pierwodrukiem sonaty skrzypcowej Bacha z 1820 mogła zaprezentować świeżo wydaną przez siebie płytę CD z utworami Bacha podczas koncertu z udziałem polskiej skrzypaczki Joanny Madroszkiewicz w słynącej ze świetnej akustyki barokowej czytelnicy *Augustinerlesesaal*²⁹. Ofiarodawcy pragnący uzyskać zaszczytny tytuł *Buchpate* bądź *Buchpatin* wpłacić muszą minimum 500 euro na ten cel, w zamian otrzymują list z podziękowaniem, specjalny dyplom honorowy, a ich nazwiska figurują później w formie ekslibrisu w odrestaurowanej książce. Biblioteczne media odnotowują pilnie co

²⁷ Por. *Neugestaltung der Lesesäle am Heldenplatz: mehr Service für unsere BenutzerInnen*, „ÖNB Newsletter”, 3, September 2004, s. 3–4.

²⁸ *Zwei Jahre Bilanz in der Vollrechtsfähigkeit und zukünftige Herausforderungen*, „ÖNB Newsletter”, 2, Mai 2004, s. 6–7.

²⁹ *Johann Sebastian Bach im Augustinerlesesaal*, „ÖNB Newsletter”, 3, September 2003, s. 12.

hojniejszych sponsorów, do których należą już m.in. prezydent Francji Jacques Chirac, firma Hewlett-Packard, reżyser Martin Scorsese, Wiedeńscy Filharmonicy jak i sam papież Jan Paweł II³⁰. Na pomoc wymagającym restauracji obiektom przychodzą nie tylko znane osobistości czy bogate firmy. Jeden z patronatów przejęły uczennice wiedeńskiego gimnazjum przy *Zehnerstrasse*, organizując zbiórkę podczas szkolnej wywiadówki, pewna wieloletnia członkini Towarzystwa Przyjaciół ÖNB zamiast prezentu urodzinowego zaproponowała objęcie patronatem jakiegoś cennego obiektu biblioteki. Od 2003 roku po udanej wystawie *Im Blickpunkt* akcja *Patenschaft* rozszerzyła się na zdjęcia pomagając w zabezpieczeniu dokumentów fotograficznych i zapewnieniu im lepszych warunków przechowywania. Za jednych 500 euro można już zostać *ojcem* lub *matką chrzestną* wybranej fotografii, za co otrzymuje się jej reprodukcję, a przy podwojeniu tej stawki (*Premium Foto-Patenschaft*) reprodukcja zyskuje dodatkowo *pass-partout* i stosowną ramę.

Są też inne formy sponsoringu, takie jak zakupy czy też bezpłatne usługi na rzecz ÖNB. W 2003 roku na przykład Peugeot Austria zakupiła do kolekcji globusów cenny XIX-wieczny globus z plastycznym wyobrażeniem globu ziemskiego wydany przez francuskie wydawnictwo Hachette, a emerytowany fizyk i zegarmistrz w jednej osobie Dr Stangler poświęcił niezliczone godziny na bezpłatną naprawę siedmiu starych zegarów z archiwum ÖNB³¹. Można też zamówić w ramach prezentu jubileuszowego dla przyjaciół elegancką kopię odpowiedniego wydania starego czasopisma w ozdobnej tece.

W ramach akcji „długa muzealna noc” zainicjowanej kilka lat temu przez rozgłośnię radiową ÖRF biblioteka narodowa oferuje w swych oddziałach muzealnych raz w roku program specjalny typu koncerty o północy czy też nocne przyspieszone kursy nauki esperanto. Zdarzają się też „dni otwarte” – 26 października 2003 w dniu austriackiego święta narodowego muzea biblioteczne można było zwiedzić bezpłatnie, a ewentualne datki na konserwację książek złożyć w ramach zakupów na specjalnie zorganizowanym we foyer biblioteki kiermaszu.

Biblioteka organizuje również odpłatne kursy i seminaria w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, jak również zarządzania, marketingu, gender-training, nauki języków obcych pod kątem zawodowym czy też projektowania stron www.

³⁰ Więcej informacji: Aktion Buchpatenschaft: eine Initiative der Österreichischen Nationalbibliothek zur Rettung wertvoller historischer Bestände: <http://www.onb.ac.at/about/nb/buchpat.htm>, 9.02.2004.

³¹ *Französischer Globus von Peugeot Austria. Glänzende Zeiten in der ÖNB*, „ÖNB Newsletter”, 1, März 2003, s. 7.

Chętnie wynajmowane są – za odpowiednio wysoką opłatą – przepiękne i prestiżowe zarazem wnętrza biblioteczne od *Prunksaal* po niedawno oddany *Augustinertrakt* w odrestaurowanym dawnym klasztorze augustianów. W reprezentacyjnej czytelni mają miejsce jubileusze, koncerty bądź promocje, *Augustinerlesesaal* uchodzi natomiast za jedno z najbardziej ekskluzywnych miejsc w Wiedniu na wytworne przyjęcie. Nieco skromniejsze, niemniej eleganckie wnętrza *Aurum* o romańskich sklepieniach, służące niegdyś za cesarskie stajnie, nadają się do różnego rodzaju instalacji artystycznych, inne jeszcze sale wynajmowane są na uroczyste kolacje i przyjęcia z najróżniejszych okazji.

Funkcjonujące od 1921 r. *Towarzystwo Przyjaciół Austriackiej Biblioteki Narodowej* (*Gesellschaft der Freunde der ÖNB*) powołane w celu materialnego i ideowego wspierania poczyznań biblioteki proponuje od 2004 roku firmom nową ekskluzywną formę zrzeszenia w klubach trzech kategorii: *Augustiner*, *Van Swieten* oraz *Prunksaal-Club* zgodnie z nazwami najpiękniejszych sal bibliotecznych. Odpowiednio do klubu ich członkowie, a nawet klienci i współpracownicy firm członkowskich, uzyskują różne przywileje biblioteczne, bezpłatne wstępy do bibliotecznych muzeów, zniżki przy zakupie publikacji, zaproszenia na spotkania, pierwszeństwo w wynajmie sal itp. Raz do roku przedstawiciele poszczególnych klubów podejmowani są na uroczystym obiedzie przez samą gospodynię ÖNB, która w ten sposób stara się wyrazić swe uznanie, zwłaszcza że roczne składki uczestnictwa w poszczególnych klubach są niebagatelne: od 1000 euro w *Augustiner-Club* poprzez 2.500 euro w wypadku *Van Swieten-Club* do 5000 euro w *Prunksaal-Club*. Jak jednak się podkreśla, samo *Towarzystwo Przyjaciół ÖNB* na swoje cele statutowe zatrzymuje zaledwie 140 euro, przekazując całą resztę na rzecz ÖNB³².

Nowoczesność i tradycja

Sponsoring to tylko nowa nazwa starej i wypróbowanej instytucji, jaką był mecenat, która zawsze towarzyszyła kulturze i sztuce. Nowoczesność i tradycja to pojęcia, które niekoniecznie muszą się wykluczać, wręcz przeciwnie często mogą – wcale udatnie – wzajemnie się wspierać. Trudno tego nie dostrzec w wiedeńskiej bibliotece, która umiała zaprząć najnowszą technikę do służby najstarszym świadectwom kultury człowieka. Z okazji otwarcia wystawy poświęconej historii przyrządów do pisania (*Vom Griffel zum Kultobjekt. 3000*

³² *Augustiner-Club, Van-Swieten-Club, Prunksaal-Club – die neuen Firmenmitgliedern der Freunde der ÖNB*, „ÖNB Newsletter”, 4, November 2003, s. 10.

Jahre Geschichte des Schreibgerätes, 7.11.2002 – 27.06.2003) obok trzcinowego „pióra” z resztkami atramentu sprzed 3200 lat zaprezentowano najnowszy model Microsoft-Tablet-PC wraz z pomocniczym „rysiem”. Zmieniają się formy, style, narzędzia, ale istota rzeczy pozostaje ta sama. Po obowiązkowym seansie komputerowo-katalogowym dobrze jest zasiedzieć się nad starą książką w którejś z zabytkowych czytelni i usłyszeć raptem przeciągły głos dyżurnego bibliotekarza, przypominającego czasem średniowiecznego kopistę, oznajmiający nieubłagany *Leseschluß*...

Adres do korespondencji:

Österreichische Nationalbibliothek
Josefsplatz 1
Postfach 308
A-1015 Wien
Tel. (0043) (1) 534 10
Fax: (0043) (1) 534 10 / 280
E-mail: onb@onb.ac.at
<http://www.onb.ac.at>

Zbiory specjalne i muzea

Bildarchiv
Heldenplatz, Corps de Logis (wejście od strony Völkerkundemuseum), II p.
bildarchiv@onb.ac.at

Flugblätter-, Plakate- und Exlibris-Sammlung
Heldenplatz, Mitteltor, II p.
flu@onb.ac.at

Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung
Josefsplatz 1 (wejście z lewej strony), II p.
han-slg@onb.ac.at

Kartensammlung und Globenmuseum
Josefsplatz 1 (wejście z lewej strony), III p.
kar@onb.ac.at

Musiksammlung
Augustinerstraße 1, IV p.
musiksammlung@onb.ac.at

Österreichisches Literaturarchiv
Hofburg, Michaelerkuppel (Michaelerplatz), Gottfried von Einem Stiege, I p.
lit@onb.ac.at

Papyrussammlung und Papyrusmuseum
Heldenplatz, Mitteltor
papyrus@onb.ac.at

Prunksaal

Josefsplatz 1 (wejście główne), I p.

Sammlung für Plansprachen und Internationales Esperanto-museum

Hofburg, Michaelerkuppel, Batthyany-Stiege, III p.

plansprachen@onb.ac.at

Sammlung von Inkunabeln, alten und wertvollen Drucken

Augustinerlesesaal

Josefsplatz 1 (wejście główne), I p.

alt-bi@onb.ac.at

Archiv des Österreichischen Volksliedwerkes

Operngasse 6

archiv@volksliedwerk.at

Inne przydatne adresy

Katalogi – <http://www.onb.ac.at/kataloge/kataloge.htm>

Wypożyczalnia (Ortsleihe) – leihstelle@onb.ac.at

Oddział informacji naukowej (Abteilung Wissenschaftliche Information) – awi@onb.ac.at

IVS (Informationsvermittlungsstelle – Datenbanken und Elektronische Recherchen)

– ivs@onb.ac.at

ANNO – <http://anno.onb.ac.at>

Ariadne – <http://www.onb.ac.at/ben/ariadfr.htm> ariadne@onb.ac.at

Bibliografia austriacka – <http://bibliographie.onb.ac.at/biblio/>

InfoNet AUSTRIA – <http://infonet.onb.ac.at> oedok@onb.ac.at

other, the titles of the periodicals in which they have been published. Apparently, a relatively small number of core journals secures, provided Bradford pattern is used, access to a sizeable number of texts important in a given field of science. Nowadays, when scientific periodicals are extremely expensive, the implementation of the law would allow head librarians responsible for gathering material from just one domain, to stock purchased material in a most favourable and beneficial way.

Małgorzata Praczyk-Jędrzejczak: Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) – a new model of processing library holdings

The article begins with a general description of the development of cataloguing rules, standards, norms, and procedures adopted here in this country and abroad. The main part of the paper presents a new model of processing of library collection material, the so-called FRBR model. The model has been designed by the IFLA and aims at restructuring catalogue databases to reflect the conceptual structure of information services and at defining such a model of bibliographical records that would enable assessment of data in relation to basic user functions and which would enable defining a basic functional level of bibliographic records (metadata for information objects). Terminology and crucial issues linked with FRBR are discussed. The article includes examples of a standard search as well as of the one that uses FRBR principles and examines the issues associated with the conversion of a set of bibliographic records to conform to FRBR requirements. The author also presents an example of a conversion of records in MARC 21 format to the FRBR model.

Aleksandra Wiśniewska: Austrian National Library – a practical portrait

The article aims at presenting the National Library of Austria in Vienna (Österreichische Nationalbibliothek – ÖNB) which, with its over 6-million collection, is ranked among the biggest libraries in the world. The author outlines the profile and main tasks of the library as well as briefly presents special collection holdings, including the papyrus collection, manuscripts and autographs, Austrian Literary Archive, old and rare books, maps and atlases, globes, music collection, collection of portraits, digital image archive and the so-called *Fideikommissbibliothek* (fidei committee library), grey literature (fugitive literature), posters, book plates and, finally, works in and on Esperanto. The so-called "Polonica" i.e., material in Polish and referring to Poland, held in the ÖNB, is separately discussed. The practical part of the article covers online services provided by the ÖNB, incl. catalogues and databases, and provides practical tips in having library material for personal inspection on the premises of the library. Cultural activity of the library, exhibitions, events for children, the Literary and the Music Salon initiatives, are presented as well as other ways employed by the library to attract sponsors and to implement additional fund raising schemes. Organizational chart and a list of useful addresses concludes the paper.

Mirosław Górny, J. Nikisch: Union catalogues in the Digital Age

The article presents the creation of union catalogues in the USA and Europe. Their task was to perform four functions: information on literature, shared cataloging, support for interlibrary loans and the acquisition coordination of collections. In the Internet era, these tasks have still remained current (apart from the informative function for the reader). But the building of union catalogues in the shape of the 70's (based on one base), ceases to be justified at present. The authors indicate the growing importance of virtual catalogues and constantly growing effectiveness of searching local catalogues.